

OVERAL IN AMSTERDAM WORDT GETIMMERD EN GEWERKT

Publieke Werken toont vooruitgang negentiende eeuw

Als je aankomt op Centraal Station Amsterdam en vandaar uit richting de Dam loopt, zie je rechts van je direct het Victoria Hotel liggen. Een imposant gebouw, helemaal opgetrokken in één stijl. Maar als je beter kijkt, zie je dat er twee huisjes midden in de gevel zitten. Hoe kan dat? Thomas Rosenboom verwerkte dit gegeven in zijn roman *Publieke Werken* en nu is er de film met dezelfde titel.

De film opent met een heftige scène. Terwijl zijn dochter wordt verkracht, wordt de Joodse turfsteker Pet Bennemin gedwongen op zijn viool te spelen. Hij speelt steeds vlugger en luider, alsof hij de gebeurtenis daarmee kan versnellen. Het instrument krijgt met deze scène veel nadruk; de viool zal – zo wordt later duidelijk – nog een belangrijke rol spelen in het verhaal.

DIGITALE BEWERKING

Er zit ruim vijftien jaar tussen de verschijning van het boek en de première van de film. Aanvankelijk zou de film door een andere regisseur gemaakt worden. Daarnaast duurde het enige tijd voordat de digitale effecten zo ver gevorderd waren dat ze het Amsterdam van eind negen-

tiende eeuw realistisch konden oproepen. De film is grotendeels in Hongarije gedraaid, waarbij delen van Amsterdam in filmsets werden nagebouwd. De rest is er later digitaal bij gemaakt, iets wat overigens prima gelukt is. Naast de prachtige beelden van Amsterdam en het contrast tussen deze stad en de veenkolonie nabij Hogeveen is het vooral

het fantastische spel van de acteurs Gijs Scholten van Aschat en Jacob Derwig dat de film naar een hoger plan tilt.

NIEUWE TIJD

Publieke Werken toont de vooruitgang aan het einde van de negentiende eeuw, ook wel de tweede Gouden Eeuw van Nederland genoemd. Meerdere keren hoor je uitroepen als 'het is de nieuwe tijd' en overal in Amsterdam wordt getimmerd en gewerkt aan de openbare ruimte. Zo zien we dat het Concertgebouw midden in de weilanden wordt gebouwd en maken we de opening van het Centraal Station mee. Vlak bij een station hoort natuurlijk een bestaande bebouwing wijken voor de bouw van het nieuwe Victoria ►

Lisa Oskamp is
redacteur van Kleio.

Gijs Scholten van Aschat en Jacob Derwig spelen hoofdrollen in *Publieke Werken*. Boven: In 1888 wordt nog hard gewerkt aan het station. De opening is in oktober 1889.

Hotel. De vioolbouwer Walter Vedder woont in een huisje aan de Texelschekaai, tegenwoordig de Prins Hendrikkade. Hij ruikt geld en weigert zijn huis te verkopen voor het in zijn ogen veel te lage bedrag dat hem en zijn burens geboden is. Hij haalt zijn buurman Carstens over ook niet te verkopen – ze hebben immers een sterke positie.

RIJK WORDEN

De neef van Vedder, Christiaan Anijs, woont in het Drentse Hoogeveen. Hij is apotheker,

maar gedraagt zich meer als arts. Zijn vrouw Martha heeft het daar moeilijk mee, hij heeft namelijk geen diploma's en door zijn gedrag wordt hij regelmatig met de nek aangekeken. Anijs blijft echter medische hulp verlenen als de turfstekers uit de veenkolonie daarom vragen. Als hij zijn neef vraagt langs te komen om een viool te kopen van Pet Bennemin komen de verhalen samen. Vedder denkt dat de viool niet veel waard is en biedt honderd gulden. Al verder pratende vatten de neven het plan op mensen

uit de veenkolonie naar Amerika te laten vertrekken. De tijd van turf is namelijk bijna voorbij; de brandstof wordt steeds minder gebruikt. Een andere neef van de vioolbouwer, Al Vedder, werkt als factor – een soort zaakgelastigde – die onbemiddelde mensen naar Amerika brengt. Op het moment dat deze lieden werk hebben gevonden en weer geld verdienen, moeten ze met rente de overtocht terugbetalen. Het ziet ernaar uit dat Vedder zeer binnenkort rijk gaat worden dus kan hij de overtocht financieren. Dit is een win-winsituatie, want Vedder en Anijs zullen geld verdienen terwijl de turfstekers een beter leven zullen krijgen.

GEEN HOOFDPRIJS

Het loopt echter anders dan de heren hadden gedacht. Henkenhaf, de projectontwikkelaar van het Victoria Hotel, is niet van plan Vedder en Carstens de hoofdprijs voor hun panden te betalen: het hotel wordt gewoon om deze huizen heen gebouwd. Vedder kan hier niet mee omgaan en pleegt zelfmoord. Anijs, die ondertussen voor de medische tuchtraad moet verschijnen omdat hij als arts is opgetreden, komt er later pas achter dat er niet betaald is voor de overtocht. Hebben de turfstekers, die hij op weg heeft geholpen, Amerika wel bereikt? Deze vraag wordt opgehelderd aan het einde van de film als Anijs een brief ontvangt van Bennemin waarin staat dat een viool die in het kantoor van de factor is gevonden een speciaal exemplaar blijkt te zijn. Het gaat om de viool van Bennemin die de vioolbouwer Vedder aan zijn neef had verkocht, voor een te laag bedrag, zo blijkt. Het bedrag dat deze viool opleverde, was namelijk genoeg om de overtocht mee te kunnen betalen.

BRUIKBARE SCÈNES

- In het begin is de bouw van allerlei gebouwen in Amsterdam te zien. Het contrast met andere delen van Nederland is mooi aan te tonen door te laten zien hoe station Hoogeveen eruitziet. Het ligt buiten het gebied waar de mensen wonen, waardoor ze eerst nog een halfuur moeten lopen voordat ze daar terechtkomen. Als Vedder een heel stuk moet omlopen om bij een brug te komen, merkt Anijs op dat het niet meevalt met de publieke werken, waarmee hij de titel verklaart.
- De scène waarin de dokter van het dorp Christiaan Anijs waarschuwt dat hij zich niet zomaar als dokter kan gedragen zonder de benodigde diploma's, laat de verschillen in rangen en standen in deze tijd zien. Dit wordt ook duidelijk als Walter Vedder verhaal gaat halen bij projectontwikkelaar Henkenhaf; hij moet eerst heel lang wachten om vervolgens genegeerd te worden.
- Anijs en Vedder regelen voor de mensen die weg willen uit de veenkolonie de overtocht naar Amerika. In de film is de inscheping van de familie Bennemin te zien. Dit, samen met de bedankbrief die de familie aan Anijs schrijft, schetst een beeld van de emigratie naar Amerika, een trip waar meer Nederlanders zich in die tijd aan waagden.

Scène uit de film.
Het Victoria Hotel
is gebouwd rondom
twee oude huisjes.

ONTWIKKELING STAD

De film past goed bij tijdvak acht, de tijd van burgers en stoommachines. Zo wordt de ontwikkeling van de stad Amsterdam in de tijd na de Industriële Revolutie mooi in beeld gebracht. Ook zie je hoe het leven van mensen wordt beïnvloed door nieuwe omstandigheden. Anijs en Vedder denken bijvoorbeeld te kunnen profiteren, maar voor hen eindigt de nieuwe tijd in een drama. Ook de turfstekers krijgen het moeilijk als turf steeds minder gebruikt wordt. Ik raad overigens aan de film in zijn geheel te bekijken; de sfeer van Amsterdam aan het einde van de negentiende eeuw is dan veel beter te vangen. Een leuk idee is het koppelen van de film aan een project over de ontwikkeling van steden aan het einde van de negentiende eeuw. Leerlingen zouden kunnen uitzoeken wat de Industriële Revolutie heeft betekend voor hun stad. Wat voor panden zijn erbij gekomen? Welke huizen hebben daarvoor moeten wijken? Ging men in protest tegen de plannen voor de bouw van nieuwe gebouwen? Een andere optie is een project waarbij de vakken Nederlands en geschie-

denis samenwerken. Leerlingen zouden de film en het boek met elkaar kunnen vergelijken. Het is wellicht wat te veel gevraagd om ze het hele boek te laten lezen, dus de docent kan ook van tevoren een gedeelte van het boek selecteren en de leerlingen dat eerst laten lezen, zodat ze daar specifiek op kunnen letten bij het kijken naar de film.

GELUKSZOEKERS

Publieke Werken is ook goed in te zetten als introductie voor een onderzoek naar Nederlanders die naar Amerika zijn geëmigreerd. Laat leerlingen uitzoeken hoeveel mensen er eind negentiende, begin twintigste eeuw vanuit Nederland naar Amerika vertrokken zijn en waarom. In de film worden de mensen die emigreren 'gelukszoekers' genoemd. De vraag is hoe Amerika deze migranten ontving. Leerlingen zouden een vergelijking kunnen maken met het huidige toegangsbeleid van de VS. Het onderzoek is persoonlijker te maken door leerlingen te laten uitzoeken of er familieleden van hen naar Amerika zijn gegaan. Informatie hierover vind je op de website www.ellisland.org. Je kunt daar je achternaam

intypen en dan krijg je een lijst van mensen met jouw naam, hun geboorteplaats, het schip en het jaar waarin ze aankwamen. Genoeg mogelijkheden dus met deze film als uitgangspunt. ■

'DE ONTWIKKELING VAN AMSTERDAM IS MOOI IN BEELD GEBRACHT, MAAR JE ZIET OOK HOE HET LEVEN VAN MENSEN WORDT BEÏNVLOED DOOR NIEUWE OMSTANDIGHEDEN'

PUBLIEKE WERKEN

Duur: 115 minuten

Regie: Joram Lürsen

Acteurs: Gijs Scholten van Aschat (Vedder), Jacob Derwig (Anijs), Rifka Lodeizen (Martha) e.a.